

**И. К. АХУНБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
МЕДИЦИНАЛЫК АКАДЕМИЯСЫ**

**Б. Н. ЕЛЬЦИН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ-РОССИЯ СЛАВЯН
УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 14.24.708 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 616.31-002-071-08-031.84-053.2

ОМУРБЕКОВ ЭСЕНБЕК ОМУРБЕКОВИЧ

**ОШ ОБЛУСУНУН МАТЕРИАЛДАРЫ БОЮНЧА ТИШТЕНУУ
ПАТОЛОГИЯСЫ ДАРТЫН АНЫКТОО ЖАНА ДАРЫЛОО
(МЕЗИАЛДЫК ОККЛЮЗИЯ) ЖЫШТЫГЫ, ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

14.01.14 – стоматология

Медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын
авторефераты

Бишкек – 2025

Иш С. Б. Данияров атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык кайра даярдоо жана квалификацияны жогорулатуу институтунун факультеттер аралык стоматологияда аткарылган.

Илимий жетекчиси:

Юлдашев Ильшат Мухитдинович

медицина илимдеринин доктору, профессор,
И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик
медициналык академиясынын жаш балдар
стоматологиясы кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер:

Супиев Турган Курбанович

медицина илимдеринин доктору, профессор,
Казакстан Республикасынын илимине эмгек
сиңирген ишмер

Ашымов Жаныбай Доолотбакович

медицина илимдеринин кандидаты, доцент,
Эл аралык медицина университетинин
стоматология кафедрасынын башчысы

Жетектөөчү (оппоненттик) уюм: Ташкент мамлекеттик стоматологиялык институту, ортодонтия жана тиш протездөө кафедрасы (Өзбекстан Республикасы, 100047, Ташкент ш., Тараккиёт көч., 103).

Диссертацияны коргоо 2025-жылдын 02-октябрында саат 15:00дө медицина илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясы жана тең уюштуруучу Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу Д 14.24.708 диссертациялык кеңешинин отурумунда өткөрүлөт. Дареги: 720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92, конференц-залы. Диссертацияны коргоо боюнча видеоконференциянын шилтемеси: <https://vc.org.kg/b/vak-uph-g7a-fsr>

Диссертациялык иш менен И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын (720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92), Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киевская көч., 44) китепканаларынан жана <https://vak.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2025-жылдын 02-сентябрында таратылган.

Диссертациялык кеңештин илимий катчысы,
медицина илимдеринин кандидаты, доцент

П. Д. Абасканова

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Тиш жаак-бет аномалияларынын таралышы жыл сайын көбөйүүдө [А. М. Хамадеева ж. б. авторл., 2018; С. В. Аверьянов ж. б. авторл., А. В. Зубарева 2019; А. А. Исмаилов, 2011; E. Bernabeet. al., 2020]. Адабияттарда берилген маалыматтарга ылайык, аномалиялардын кездешүү жыштыгы 15%дан 70% дын чегинде өзгөрүлүп турат [Ф. Я. Хорошилкина ж. б., 2001; С. А. Попов 2018; А. А. Калбаев, К. А. Абдуллаева, 2019; M. Reis, 2019]. Маалыматтарды талдоо соңку 2-3 он жылдыкта алардын кездешүү жыштыгынын азайышына багытталган тенденциянын жок экенин көрсөттү: бир эле аймакта бир нече он жылдык аралыкта жүргүзүлгөн изилдөөлөрдө тиш-жаак системасынын аномалиялары бар балдардын санынын өсүшүн аныктады. Жаш балдар жана өспүрүмдөр арасында улам жаш өткөн сайын тиш-жаак аномалияларынын кездешүү жыштыгы жогорулайт жана ортодонтиялык дарылоого болгон муктаждыктын жогорулашына себепчи болуп эсептелген туруктуу тиштердин чыгуу мөөнөттөрүнүн жана алардын туура эмес абалда жайгашуусунун бузулушу менен калыптанат. [Ю. А. Гиеова, 2004; А. А. Исмаилов, 2011]. Ортодонт адистери мезиалдык окклюзия изилденгендердин санынын 15%га чейинки учурун түзөт деп белгилешет. [Ю. М. Малыгин, 2016; М. А. Постников 2016; А. М. Алиева, 2023]. Тиш-жаак системасынын бузулуштарын диагностикалоо жана мезиалдык окклюзиясы бар бейтаптарды ортодонтиялык дарылоо маселелери – азыркы ортодонтиядагы эң актуалдуу жана татаал маселелер болуп эсептелет [Т. В. Горлачева, 2020; С. С. Муртазаев, Р. Н. Нигматов, 2021; А. F. Marangoniet. al., 2019]. Тиш-жаак аномалияларынын таралышын ар тараптуу талдоо - ортодонтиялык кызматтын алкагында толук кандуу алдын алуу иштерин уюштуруу үчүн маанилүү милдет болуп саналат. Бүткүл дүйнөлүк саламаттык сактоо уюмдарынын (БДССУ) сунуштарына ылайык, оорунун деңгээлин тийиштүү түрдө көзөмөлдөө жана дарылоонун эффективдүүлүгүн баалоо максатындагы эпидемиологиялык изилдөөлөрдү 5 жылдан ашпаган аралыкта өткөрүп туруу зарыл. [S. A. Gafforov, 2023; W. R. Proffit, 2019; R. G. Watt, 2019].

Тиш-жаак системаларынын аномалиялары, ошону менен катар мезиалдык окклюзиясы бар бейтаптарды диагностикалоонун жана дарылоонун жаңы ыкмаларын, ортодонтиялык аппараттарды издөө жана иштеп чыгуу - азыркы учурда жергиликтүү жана ошондой эле чет элдик илимий изилдөөлөрдө да актуалдуу бойдон калууда [М. А. Постников, 2018; А. И. Джумабеков, 2017; А. М. Алиева 2022; M. Mew, 2018]. Алынган жыйынтыктардын туруктуулук маселеси бүгүнкү күндө дагы абдан актуалдуу бойдон калууда, анткени дарылоодон кийин рецидив 60% га чейинки учурду түзөт. Илимий

адабияттарда мезиалдык окклюзиясы бар бейтаптарды заманбап изилдөө ыкмаларын колдонуу менен жүргүзүлгөн дарт аныктоонун (диагностиканын) жана ортодонтиялык дарылоонун эффективдүүлүгү жөнүндөгү критерийлер тууралуу маалыматтар жетишсиз. Кеңири масштабдуу илимий негизделген дарт аныктоо (диагностикалоо), дарылоо жана алдын алуу программаларын түзүү үчүн тиш-жаак аномалияларынын жалпы таралышы менен катар ар кандай этиологиялык факторлордун ролун, ошондой эле дарт аныктоодо (диагностикада) жана дарылоодо жаңы технологияларды колдонууну терең изилдөө зарыл. [О. И. Арсенина, 2013; А. А. Калбаев ж. б. авторлош. 2019; А. М. Алиева, 2020].

Диссертациянын темасынын алгылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүп жаткан негизги илимий-изилдөө иштер менен байланышы. Диссертациянын темасы өз демилгеси менен аткарылган.

Изилдөөнүн максаты. Тиштенүүнүн бузулууларын (мезиалдык окклюзия) аныктоону жана дарылоону заманбап дарт аныктоо (диагностикалык) ыкмаларын жана модификацияланган ортодонтиялык дарылоо комплексин колдонуу аркылуу өркүндөтүү.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Ош облусундагы кызмат көрсөтүү түзүмүнүн абалын, жаш балдар менен өспүрүмдөрдүн тиш-жаак системасынын индекстелген көрсөткүчтөрүн жана дарылоо-диагностикалык иш-чараларды жүргүзүүгө муктаждыгын аныктоо.

2. Кыргыз Республикасынын Ош облусундагы ортодонтиялык патологиянын жыштыгын жана өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

3. Мезиалдык окклюзияны аныктоодо жана дарылоодо телерентгенографияны колдонуунун натыйжалуулугун баалоо;

4. Патологиялык тиштемди, мезиалдык окклюзияны дарылоонун комплекстүү ыкмасын иштеп чыгуу жана анын кадимки дарылоо ыкмасына салыштырмалуу натыйжалуулугун аныктоо.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы:

1. Алгачкы жолу Ош облусунда жашаган балдарга жардам көрсөтүү, ортодонтиялык патологиянын абалы, негизги стоматологиялык оорулардын таралышы жана интенсивдүүлүгү жөнүндө маалыматтар алынды.

2. Алгачкы жолу ортодонтиялык бейтаптарды телерентгенографияны колдонуу менен комплекстүү изилдөө ыкмасы колдонулуп, көрсөткүчтөрдүн өзгөчөлүктөрү аныкталды.

3. Алгачкы жолу комплекстүү дарылоонун фонунда телерентгенографияны колдонуунун эффективдүүлүгү боюнча маалыматтар сунушталды.

Алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү:

1. Телерентгенография методун камтыган иштелип чыккан диагностикалык комплекс Ош облустар аралык стоматологиялык борборунда, Ош мамлекеттик университетинин медициналык клиникасында жана Ош шаарынын стоматологиялык поликлиникаларынын иш практикасында колдонулат [15.02.2022-ж., 30.12.2024-ж. ишке киргизүү актысы].

2. Тиш катарларын кеңейтүүгө арналган эки тараптуу бурамалар менен жабдылган модификацияланган Брюкль ортодонтиялык аппараты [2025-жылдын 25-майында Кыргызпатент тарабынан берилген № 1002 рационализатордук сунуш, 2022-жылдын 19-майында жана 2024-жылдын 30-декабрындагы ишке киргизүү актылары] Ош облустар аралык стоматологиялык борборунда жана Ош мамлекеттик университетинин медициналык клиникасынын иш практикасында колдонулат.

3. Алынган маалыматтарды аймактык деңгээлде стоматологиялык жардам көрсөтүүнү пландаштырууну оптималдаштырууда жана анын эффективдүүлүгүн баалоодо колдонууга сунуш кылууга болот [15.02.2022-ж. ишке киргизүү актысы].

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Ош шаары боюнча тиш кариесинин таралуусу 89,8% түздү. Тиш кариесинин интенсивдүүлүгү изилденген топто КПУ=2,53 түздү. К-2,02 компоненти; П-0,28 компоненти; У-0,23 компоненти). У-0,24). Гигиеналык иш-чараларды жүргүзүүгө муктаждык 37,0% түздү. Стоматолог, ортодонт дарыгерлери менен жетишсиз камсыздалганы аныкталды.

2. Ош шаары жана Ош облусундагы балдар менен өспүрүмдөрдө тиш-жаак аномалияларынын таралышы жана түзүлүшү тууралуу маалыматтар. Ортодонтиялык патологияны изилдөө учурунда 1600 баланын ичинен 736сына (46%) ар кандай тиш жана тиштем аномалиялары диагнозу коюлду. Жеке тиштердин жайгашуусунун бузулушу 265 балада байкалды. Дисталдык окклюзия – 118, түз тиштем – 88, терең резецтик тиштем – 81, мезиалдык окклюзия – 66, трансверзалдык окклюзия – 59, вертикалдык дисокклюзия – 59 балада аныкталды. Ош облусунда чоң кишилер арасында ортодонтиялык патологиянын таралуусу 77%ды түздү. Энглдин классификациясы боюнча I класстагы аномалиялар 326 (69%) кишиде, Энгль боюнча II класстагы аномалиялар – 104 (22%) изилденгендерде, ал эми III класстагы аномалиялар – 42 (9%) учурду түздү.

3. ТРГ-анализин, ошондой эле тиш катарларын кеңейтүүгө арналган модификацияланган ортодонтиялык аппаратты колдонуу менен иштелип чыккан диагностикалык комплекс ортодонтиялык патологиясы бар бейтаптарды диагностикалоону жана дарылоону оптималдаштырууга мүмкүндүк берет.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Автор тарабынан изилдөө көйгөйлөрү боюнча ата мекендик жана чет элдик адабияттарга өз алдынча аналитикалык

сереп жүргүзүлдү. Изилдөөнүн максаты түзүлүп, милдеттери иштелип чыкты. Материалды изилдеп чыгуу программасы түзүлүп, маалыматтарды анализдөө автордун жеке катышуусу менен аткарылды. Алынган маалыматтардын баяндалышы, жыйынтыктарды жана практикалык сунуштарды формулировкалоо жеке автор тарабынан аткарылды.

Диссертациянын натыйжаларын апробациялоо. Диссертациянын материалдары: Республикалык илимий-практикалык конференциясында (Жалал-Абад, 2019); С. Д. Асфендияров атындагы КазУМУнун «Заманбап стоматология жана бет-жаак хирургиясы. Муундардын мураскорлугу» деген Эл аралык илимий-практикалык конференциясында, (Алматы, 2022); Кыргыз Республикасынын «Кыргызстандын стоматологиясы 2022» аттуу 15-Республикалык стоматологдордун конгрессинде (Бишкек, 2022); “Крымдагы стоматологдордун кызматындагы илимий-техникалык прогресс” деген Эл аралык илимий-практикалык конференциясында (Симферополь, 2024) талкууланып, сертификаттар менен тастыкталган.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышы. Диссертациянын материалдарынын негизинде 7 илимий макала жарык көргөн, анын ичинен 3 макаласы - РИНЦ системалары аркылуу индекстелүүчү илимий мезгилдүү, импакт-фактору 0,1ден кем эмес болгон басылмаларда жарыяланган жана 1 Кыргызпатент тарабынан берилген - рационализатордук сунушу бар.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертация 118 бетте компьютердик текстте терилген. Киришүүдөн, 3 баптан - адабий серептен, изилдөөнүн материалдарынан жана методдорунан, жеке изилдөөлөрдүн натыйжаларынан, ошондой эле корутундудан, практикалык сунуштардан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат. Библиография орус тилиндеги жана чет тилдериндеги 177 адабий булактарды жана 7 жеке басылмаларды камтыйт. Иш 11 таблицада жана 16 сүрөттө (фото, диаграммалар) иллюстрацияланган.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөө темасынын актуалдуулугу негизделип, изилдөөнүн максаттары жана милдеттери көрсөтүлүп, илимий жаңылыгы, практикалык маанилүүлүгү жана коргоого коюлган негизги жоболору берилди.

1-бап. “Негизги стоматологиялык оорулардын, тиш-жаак аномалияларынын таралышы, ортодонтиялык жардамга болгон муктаждык, изилдөөнүн жана дарылоонун салттуу жана заманбап ыкмалары (адабий сереп)”. Ош облусундагы балдар жана өспүрүмдөрдө негизги стоматологиялык оорулардын таралышы жана интенсивдүүлүгү

боюнча жүргүзүлгөн эпидемиологиялык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары берилди. Негизги стоматологиялык оорулардын таралышы жана интенсивдүүлүгү, пародонт ооруларынын жана ооз көңдөйүнүн былжыр чел кабыгынын патологиясынын кеңири жайылышы, тиш-жаак системасынын патологияларынын – жеке тиштердин абалынын аномалиялары, тиштемдин аномалиясын, Ош облусунда стоматологиялык патологиянын таралышынын өзгөчөлүктөрү бөлүктөрүн камтыган, тандалып алынган көйгөйдүн актуалдуулугун негиздөөгө мүмкүнчүлүк берген акыркы жылдардагы адабий булактарга жасалган сереп берилди.

2-бап. Изилдөөнүн методологиясы жана ыкмалары.

Изилдөөнүн объектиси: Изилдөө Ош облусундагы балдар жана өспүрүмдөрдө негизги стоматологиялык оорулардын таралышы, интенсивдүүлүгү, түзүмү, тиштердин абалынын бузулуу өзгөчөлүктөрү жана жыштыгы, жаактардын өз ара катышы, тиш-жаак аномалиялары боюнча (1600 мектеп жашындагы балдарга жана Ош мамлекеттик университетинин (ОшМУ) медициналык факультетинин 608 студенти) жана ортодонтиялык дарылоодон өткөн 50 балага модификацияланган ыкманы колдонуп дарылоонун натыйжалуулугун (Штайнер боюнча) телерентгенографиялык анализ методу аркылуу текшерүү менен клиникалык изилдөөнүн жыйынтыктарын проспективдүү талдоо.

Изилдөөнүн предмети: Ош облусундагы балдар жана өспүрүмдөрдө негизги стоматологиялык оорулардын таралышын, интенсивдүүлүгүн, түзүмүн, тиштердин абалынын бузулуу өзгөчөлүктөрүн жана жыштыгын, жаактардын өз ара катышын, тиш-жаак аномалияларын жана мүнөздөмөлөрүн аныктоо, клиникалык-лабораториялык ыкмалардын, нурдук диагностика ыкмаларынын көрсөткүчтөрүн жана дарылоонун жыйынтыктарын изилдөө.

2.1 Эпидемиологиялык изилдөө. Эпидемиологиялык изилдөөлөр сериялык (уялык) тандоо ыкмасы боюнча жүргүзүлдү. Окуучуларды текшерүү БДССУнун сунуштарын эске алуу менен атайын иштелип чыккан, модификацияланган «Стоматологиялык статусту изилдөө картасын» колдонуу менен жүргүзүлдү [1997]. Стоматологиялык оорулардын эпидемиологиясы боюнча изилдөөлөр алдын ала критерийлерди макулдашуудан кийин облустук жана райондук стоматологиялык поликлиникалардын дарыгерлеринин катышуусу менен жүргүзүлдү. Тиштердин жана пародонт ткандарынын жабыркоо деңгээлин интерпретациялоо жана баалоого карата салыштырмалуу туура мамиле кылуу, ошондой эле аларды изилдөө картасын туура чагылдыруу үчүн изилдөөгө катышкан бардык катышуучуларга карата колдонулган атайын нускама иштелип чыгарылды.

Иштин пландаштырылган милдеттерине ылайык, изилдөө жүргүзүлө турган билим берүү мекемелери тандалып алынды. Алар төмөнкү калк жашаган

аймактардагы орто жана жалпы билим берүүчү мектептер: Ош шаарынын № 8 мектеп-гимназиясынан 61 окуучу, Ж. Бөкөнбаев атындагы мектеп-гимназиясынан 142 окуучу, К. Маркс атындагы орто мектептен 133 окуучу, жалпысынан 336 мектеп окуучусу текшерүүдөн өткөрүлдү. Ош облусу боюнча: Кара-Суу районундагы № 118 Д. Султанов атындагы негизги мектеп-интернаттан 148 бала, Өзгөн районунун Өзгөн шаарындагы З. М. Бабур атындагы орто мектептен 118 окуучу, С. Шарипов атындагы орто мектептен 165, Өзгөн районундагы М. Нурбаев атындагы орто мектептен 91 окуучу, Ош облусунун Алай районунун, Гүлчө айылындагы М. Адышев атындагы № 1 мектеп-гимназиясынан 143 окуучу, Т. Отунчиев атындагы № 2 мектеп-гимназиясынан 186 окуучу, ошондой эле Чоң-Алай районунун Дароот-Коргон айылындагы Мырзакулов атындагы орто мектептен 413 окуучу текшерүүдөн өткөрүлдү. Ошентип, Ош шаары жана Ош облусу боюнча жалпысынан 1600 мектеп жашындагы балдар жана 608 ОшМУнун медицина факультетинин студенттери изилдөөгө тартылды.

Маалыматтар бардык негизги бөлүмдөрдү камтыган, биз тарабынан модификацияланган жана БДССУнун (1985) стоматологиялык статусту текшерүү картасынын негизинде иштелип чыккан атайын картага катталып турду. Кариестин таралышы изилденип жаткан адамдын ооз көндөйүндө кариоздук тиштердин бар же жок экендигине карап бааланды. Таралышы пайыз менен көрсөтүлдү. Тиш кариесинин интенсивдүүлүгү КПУ индексинин чоңдугу жана кп индекси боюнча бааланды. Индексти эсептөөдө тактар стадиясындагы кариес жана фиссуралык кариес да эске алынды. Пародонт ткандарынын гигиеналык абалы CRITN индекси боюнча (П. А. Леустун модификациясы, 1988) бааланды.

2.2 Тиш-жаак аномалияларынын таралышы жана ортодонтиялык жардамга болгон муктаждыкты аныктоо боюнча стоматологиялык изилдөөлөр. Баштапкы текшерүү учурунда бейтаптын стоматологиялык абалын чагылдырган атайын карта толтурулуп, алынган маалыматтар стоматологиялык статустун динамикасын белгилөөчү атайын каттоо журналына киргизилди. Ишти аткарууда БДССУ тарабынан сунушталган (1997) методикага ылайык илимий изилдөөнүн принциптери жана технологиялары колдонулду. Изилдөө учурунда биз иштеп чыккан, БДССУнун стандарттык карталарынын негизинде түзүлгөн, жекече клиникалык-статистикалык анкеталар жана алынган маалыматтарды иштеп чыгууга арналган атайын компьютердик программа пайдаланылды.

Клиникалык текшерүү жалпы кабыл алынган стандарттык текшерүү протоколуна ылайык [Л. С. Персин, 2004], ошондой эле ден соолукка байланыштуу оорулардын жана көйгөйлөрдүн эл аралык статистикалык классификациясына (МКБ - 10) ылайык жүргүзүлдү. Биз тиш катарларындагы

кемчиликтердин ичинен физиологиялык алмашууга байланыштуу эмес, эрте жоготуудан келип чыккан бузулууларды гана эске алдык. Текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча ортодонтиялык диагноз Энгль классификациясына [E. Angle, 1889] ылайык коюлду: сагиталдык тиш тиштемдин аномалиялары – I класс (нейтралдык тиштем), II класс (дисталдык тиштем), III класс (мезиалдык тиштем). Ошондой эле вертикалдык аномалиялар – ачык жана терең тиштенүүлөр да аныкталды.

2.3 Цефалометрикалык изилдөө. Изилдөөгө 16 жаштан 25 жашка чейинки курактагы (орточо жаш курагы -20,5 жаш) 21 эркек жана 23 аял тартылды. Изилдөө тобуна Ош мамлекеттик университетинин медициналык факультетинин студенттери жана 2021–2022-жылдар аралыгындагы Ош шаарындагы стоматологиялык клиникалардын бейтаптары киргизилди. Катышуучулар чоң бейтаптар тобунан I класстагы тиштердин катышынын (Энгль боюнча туура эмес тиштем классификациясы), профилдин тең салмактуулугу, мурда ортодонтиялык дарылоонун болбошу жана туруктуу тиштердин толук чыгуусунун негизинде тандалып алынды. Ошондой эле тандоодо катышуучулардын этникалык теги (ата-энеси, чоң ата, чоң энеси кыргыз улутунан болуусу) эске алынды. Изилдөө Ош мамлекеттик университетинин медициналык факультетинин изилдөө жана этикалык комитети тарабынан жактырылган. Изилдөөгө катышкан бардык адамдардан жазуу жүзүндөгү маалымдуу макулдук алынган.

Жалпысынан ар бир катышуучуга бирден туура келген 44 капталдык цефалограмма чогултулуп, санарип форматка өткөрүлдү. Бардык цефалограммалар өндүрүүчүнүн сунуштарына ылайык, бир эле типтеги цефалостатты (Planmeca ProMax 3D 2020) колдонуу менен стандарттуу ыкмада алынды. Атап айтканда, бейтаптын башы цефалостатка табигый абалда жайгаштырылып, тиштер тиштенүү абалында, ал эми эриндер бош абалда болду. Цефалограммалардын анализи цефалометрикалык талдоо үчүн арналган *V-seph* программасынын 8.5-версиясы (Osstem, Сеул, Корея) аркылуу жүргүзүлдү. Негизинен Штейнер боюнча сызыктуу жана бурчтук көрсөткүчтөр алынды.

Бейтаптардын баш сөөгүнүн капталдык цефалограммалары төмөнкү көрсөткүчтөрдү өлчөө үчүн колдонулду: SNA, SNB, ANB, SND, U1-NA, U1-NA, L1-NB, L1-NB Pog-NB, 1 к 1 (кесилме тиштердин ортосундагы бурч), окклюзиондук-SN, GoGn-SN (Steiner)), S-line.

2.4 Статистикалык анализ. Маалыматтар топтомун мүнөздөө үчүн сүрөттөөчү статистика колдонулду. Бардык статистикалык анализдер кыргыз популяциянын өкүлдөрүнүн негизинде жүргүзүлүп, *IBM SPSS Statistics* программасынын Windows үчүн 25.0 версиясы пайдаланылды. Бардык маалыматтар үчүн P- value <0,001 мааниси болгон учур статистикалык жактан

маанилүү деп эсептелди. Штайнердин идеалдуу көрсөткүчтөрүн кыргыз популяциясынын орточо цефалометрикалык параметрлери менен салыштыруу үчүн көз карандысыз бир тандоо *t*-тести колдонулду. Алгач бардык цефалометрикалык параметрлердин орточо маанилери жана стандарттык четтөөлөрү (SD) эсептелди. Андан кийин Стьюденттин көз карандысыз *t*-тестинин жардамы менен эркектер жана аялдардын цефалометрикалык параметрлеринин орточо маанилеринин ортосундагы айырмачылыктар эсептелди. Акырында, кыргыз популяциясынын бардык параметрлеринин орточо маанилери европеоиддердин жана башка популяциялардын орточо маанилери менен Стьюденттин көз карандысыз *t*-тестинин негизинде салыштырылды. Изилдөөнүн жыйынтыктары РС Пентиум V математикалык жактан Стьюденттин критерийин колдонуу аркылуу иштелип чыкты.

3-бап. Жекече изилдөөлөрдүн жыйынтыктары.

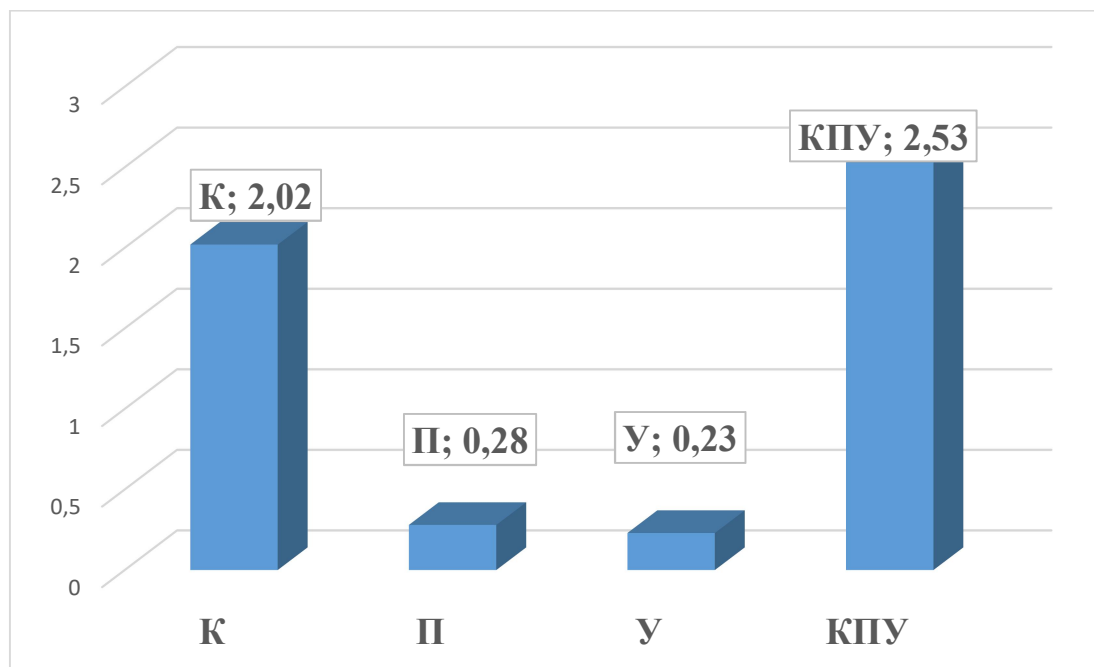
3.1 Кыргыз Республикасынын Ош облусундагы стоматологиялык оорулардын эпидемиологиялык көрсөткүчтөрү: негизги стоматологиялык патологиянын жайылуусу жана интенсивдүүлүгү. Ош облусунда кариестин орточо таралуусу 89,8% түзгөн шартта, тиш кариесинин интенсивдүүлүгү боюнча изилдөөнүн жыйынтыктары 3.1.6 таблицада көрсөтүлдү. Бул изилдөөнү жүргүзүүдө биз БДССУ тарабынан коюлган жыйынтыктын репрезентативдүүлүгү боюнча негизги талаптарын сактадык. БДССУ 5-6 жаштагы, 12 жаштагы, 15 жаштагы жана 18 жаштагы балдарды, ошондой эле 35-44 жаштагы жана 65-74 жаштагы чоңдор менен улгайган адамдарды текшерүүнү сунуштайт. Эгерде изилдөө кыскартылган түрдө жүргүзүлсө, анда 12 жаштагы балдарды гана текшерүү жетиштүү болот. Бул изилдөө үчүн БДССУ сунуштаган калктын негизги курактык топторунун бири болгон Ош шаарынын өкүлү катары 12 жаштагы балдардын тобу тандалып алынды.

3.1.6-таблица – Ош облусу боюнча стоматологиялык статустун эпидемиологиялык абалын изилдөөнүн жыйынтыктоочу маалыматтары

Изилдөө орду	Баары	Жайылышы %	КПУ	К	П	У
Ош шаары	336	83.2	2.90	2,25	0,27	0,38
Облустун айыл аймактары	851	90,7	2,07	1,58	0,25	0,24
Чон-Алай району	413	95.5	2,62	2,23	0,31	0,08
Жыйынтыгы:	1600	89,8	2,53	2,02	0.28	0,23
%			100,0	80,0	11,0	9,0

Изилденген топтордо тиш кариесинин интенсивдүүлүгүнүн көрсөткүчтөрү КПУ=2.53 түздү. К-2.02 компоненти, П – 0.28 компоненти,

У-0.23 компоненти. Компоненттердин интенсивдүүлүгүнүн индексинин графикалык катышы 3.1.5-сүрөттө көрсөтүлдү.

3.1.5-сүрөт – Ош облусу боюнча КПУ индексинин компоненттери.

Алынган маалыматтар жүргүзүлүп жаткан дарылоо-профилактикалык иштердин жетишсиз экенин көрсөтүп турат, анткени балдардагы кариес менен жабыркаган тиштерди аныктап, пломбалоо боюнча санациондук иш-чаралар дээрлик жүргүзүлбөйт. Бул жагдай, негизинен, республикада болуп жаткан экономикалык кыйынчылыктар жана оорунун алдын алуу менен дарылоону толук кандуу уюштуруу үчүн ресурстардын жетишсиздиги менен түшүндүрүлөт. Жалпысынан алганда, алынган маалыматтар мурда жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыктары менен шайкеш келет.

3.2 Ош облусундагы тиш-жаак аномалияларынын таралышын изилдөөнүн көрсөткүчтөрү.

3.2.1. Ош облусунун мектеп жашындагы балдар арасында тиш-жаак аномалияларынын таралышы. Текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча 1600 баланын ичинен 736сында (46%) тиштердин жана тиштемдин ар түрдүү аномалиялары аныкталды. Эң көп кездешкен аномалия – бул айрым тиштердин абалынын аномалиясы 265 балада табылды. Дисталдык окклюзия 118 балада, түз тиштем – 88 балада, Терең резецтик тиштем – 81 балада, мезиалдык окклюзия – 66 балада, трансверзалдык окклюзия – 59, ал эми Вертикалдык дисокклюзия – 59 балада аныкталды. Маалыматтар 3.2.1.2-таблицада жана 3.2.1.1-сүрөттө көрсөтүлдү.

3.2.1.2-таблица – Ош облусундагы изилденген балдардын тиш-жаак аномалиялары

№	Тиш-жаак аномалиялары	Балдардын саны	
		Абс.	%
1	Айрым тиштердин абалынын аномалиялары	265	36
2	Дисталдык окклюзия	118	16
3	Түз тиштем	88	12
4	Терең резецтик тиштем	81	11
5	Мезиалдык окклюзия	66	9
6	Вертикалдык дисокклюзия	59	8
7	Трансверсалдык окклюзия	59	8
	Жыйынтыгы:	736	100

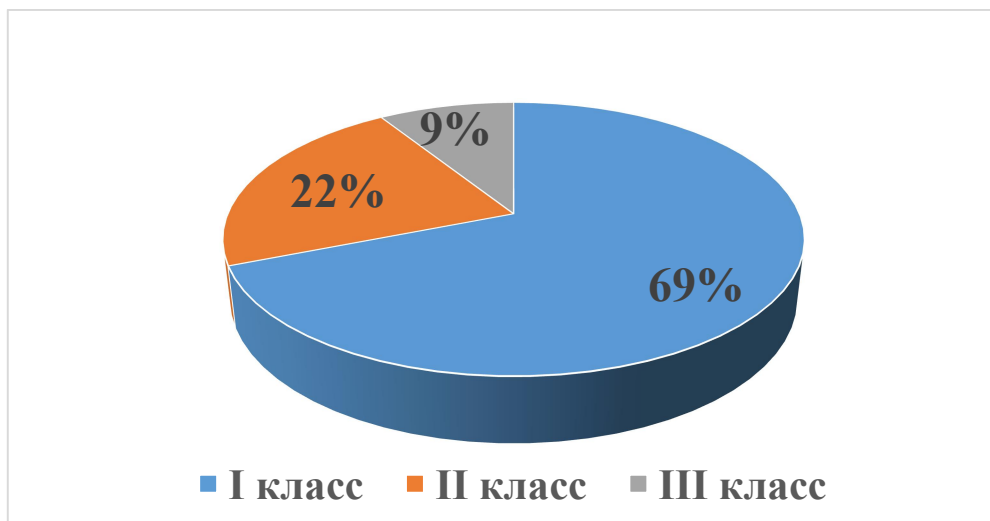
3.2.1.1-сүрөт – Ош облусундагы мектеп окуучуларында тиш-жаак аномалияларынын таралышы.

Биздин маалыматтарда аймактарда тиш-жаак аномалияларынын таралышы башка стоматологиялык оорулар менен тыгыз байланышта экени аныкталды. Тиштердин тыгыз жайгашуусу ооз көңдөйүнүн гигиенасына тоскоолдук жаратып, жумшак ткандардын жабышуусунун бузулушуна жана жаактардын туура эмес катышына алып келет. Тиштердин кариес менен

жабыркашы өзгөчө башталгыч мектеп жашындагы балдарда, тиштерди эрте жоготууга жана мунун натыйжасында акыры ачык тиштемдин (открытый прикус) калыптанышына таасир этет. Тиштерди эрте алып салуу же жоготуу тиш катарларынын айрым бөлүктөрүндө кемтиктердин пайда болушуна алып келип, зыяндуу көнүмүштөрдүн калыптанышына жана тиш катарларынын, тиштемдин аномалияларынын өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Башталгыч класстардын окуучуларында тиштемдин жана тиш-жаак системасынын абалын изилдөөнүн акырында тиштердин туура эмес жайгашуусуна жана тиштемдин бузулушуна алып келүүчү сүт тиштеринин эрте жулунушу кеңири таралгандыгы аныкталды. Тынчсызданууну жаратуучу көрүнүш катары биринчи молярдык тиштердин (молярлардын) алынып салынышынын көп кездешүүсү эсептелет. Ушундан улам облустта санитардык-агартуучу жана санациялык иштердин жетишсиз жүргүзүлүп жатканын айгинелеп турган биринчи молярдык тиштерди (молярлардын) жулуп салуунун олуттуу көп кездешүүсү тынчсызданууну жаратуучу белги болуп эсептелет.

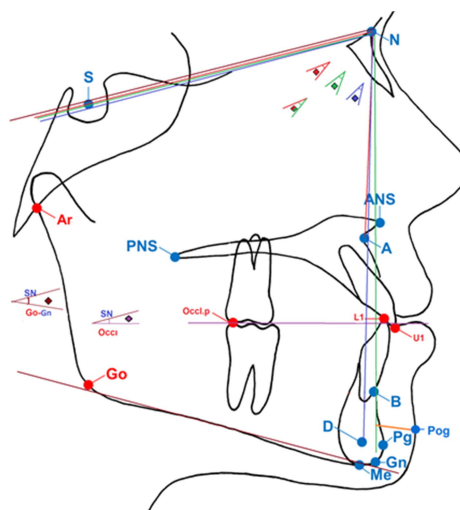
Ошондой эле облус боюнча квалификациялуу ортодонт-дарыгерлердин жетишсиздиги билинип турат. Биздин маалыматтар боюнча мындай адистер негизинен Ош шаарына топтолгон жана айрымдары гана ири райондордо бар. Ал эми алыскы жана тоолуу аймактарда жогорку классификациялуу ортодонтиялык жардамды алуу жеткиликтүү эмес.

3.2.2 ОшМУнун медицина факультетинин студенттеринин ооз көңдөйүнүн саламаттыгынын абалын, тиш-жаак аномалияларынын жыштыгын жана структурасын изилдөө. Жеке тиштердин жайгашуусунун бузулушун, тиштем аномалияларын анкетирилөө жана кароо жолу менен изилдөө төмөнкүдөй жыйынтыктарды көрсөттү. Ортогнаттык тиштем – тиш катарларынын физиологиялык окклюзиясы 141 студентте (23%) кездешти. Тиштем патологиясынын ар кандай түрлөрү 77%да (472 адам) байкалды. Тиштем аномалияларынын түзүмү көпчүлүк учурларда Энгль боюнча I класстагы аномалиялар үстөмдүк кылып, текшерилген 326 (69%) адамда аныкталды. Биринчи молярлардын туура мезио-дисталдык өз ара катышында («окклюзия ачкычы» боюнча), жеке тиштердин жайгашуу аномалияларынын ар кандай түрлөрү - тортоаномалиялар, диспозициялар, эндопозиция, латеропозиция жана медиопозиция, ошондой эле тиштердин супра жана инфрапозициясы кездешти. Энглдин II классы боюнча тиштем патологиясы изилденген 104 адамда (22%) кездешти. III класстагы аномалиялар 42 учурду (9%) түздү (3.2.2.2-сүрөт). Изилдөөдөн өткөн 613 студенттин ичинен 525инде (85,6%) жаактардын визуалдык туура өз ара катышы аныкталды.

3.2.2.2-сүрөт – Изилденгендердин E. Angle. боюнча тиштем патологиясынын түзүмү (структурасы).

3.3 Кыргыз калкынын цефалометрикалык нормаларын Штейнер анализин колдонуу аркылуу салыштырып изилдөө. Ортодонтиялык практикада жаак-бет скелетинин анатомиялык өзгөчөлүктөрү диагноз коюуда жана дарылоону пландаштырууда негизги орунду ээлейт. Цефалометрия баш сөөгү, бет скелетинин түзүлүшүн жана беттин жумшак ткандарынын контурларын изилдейт. Цефалометриялык рентгенография баш сөөктүн ар кандай түзүмдөрү менен мүнөздөмөлөрүн так чагылдыруучу сүрөттөрдү жана өлчөмдөрдү камсыздайт. Бул ыкма ортодонтияда гана эмес, ошондой эле ортопедиялык стоматологияда, жаак-бет хирургиясында жана пластикалык хирургияда кеңири колдонулат. Цефалометриянын эң көп колдонулган ыкмаларынын бири - Штейнэрдин анализи (3.3.1-сүрөт).

3.3.1-сүрөт – Штайнер анализинин маалыматтары боюнча скелеттин параметрлери.

Изилдөөгө I-класстагы нормалдуу окклюзиясы жана симметриялуу бет түзүлүшү бар, бетинде жаракаттары жок жана мурда ортодонтиялык дарылоодон өтпөгөн бейтаптар киргизилди. Бул категориядагы бейтаптар ортодонтиялык жардамга эң көп кайрылышат жана (16–25 жаштагы) басымдуу курактык топко киришет. Ошондуктан булар репрезентативдүү тандоого ылайык тандалып алынды. 13–27 жаштагы чоң адамдардагы жаак сөөктөрүнүн түзүлүшү боюнча маалыматтар да бул изилденген топту кыргыз калкынын арасында эң маанилүү топ катары карап чыгууга мүмкүнчүлүк берди. Мындан тышкары, биз ата-энелери, чоң аталары жана чоң энелери да кыргыз улутунан болгон кыргыз улутундагыларды тандап алдык. Нормативдүү көрсөткүчтөр аныкталгандан кийин, биз кыргыз калкынын нормаларын европеоиддик расалардын нормалары менен салыштырдык. Кыргыз калкындагы SNA бурчу ($80,7^{\circ} \pm 1,3^{\circ}$) жана SNB бурчунун орточо мааниси ($78,5^{\circ} \pm 1,5^{\circ}$) европалык нормаларга салыштырмалуу бир аз төмөн болду. ANB бурчу ($2,2^{\circ} \pm 0,1^{\circ}$) европалык нормалардан бир аз жогору болуп, бул Энгль боюнча II класстагы тиштемге мүнөздүү. U1-NA бурчу ($21,4^{\circ} \pm 0,6^{\circ}$) жана U1-NA аралыгы (4.27 ± 0.27 мм) европалык нормаларга караганда төмөн болду. Акырында, L1-NB бурчу ($27,2^{\circ} \pm 2,3^{\circ}$) жана L1-NB сызыгы ($5,2 \pm 1,2$ мм) европеоиддерге салыштырмалуу бир кыйла жогору болду. Штайнердин нормаларынан анча чоң эмес айырма үстүңкү жаактын артка карай жантайышынын көбөйүү тенденциясында байкалды. SND бурчунун ($75,2^{\circ} \pm 0,84^{\circ}$, $P < 0,001$) жана кесүү бурчунун мааниси ($129.3^{\circ} \pm 0.4^{\circ}$) кыргыздар менен европеоиддердин ортосундагы олуттуу айырмачылыктарды көрсөткөн жок. Окклюзиондук бурч SN га ($15.5^{\circ} \pm 1.5^{\circ}$, $P < 0,001$) карай европалык нормадан анча чоң эмес айырмаланды; кыргыздарда үстүңкү жаактын артка жантайышынын көбөйүшү байкалды. Биздин жыйынтыктар кыргыздар менен европеоиддердин ортосунда үстүңкү окклюзиондук бурчтун көрсөткүчтөрүндө олуттуу айырма жок экендигин, астыңкы окклюзиондук бурч европеоиддерге караганда бир аз төмөн экендигин, ал эми кыргыздардын бет сөөгүнүн түзүлүшү дивергенция нормасына ылайык келе тургандыгын көрсөтүп турат.

Биз кыргыз калкы үчүн цефалометрикалык нормаларды аныктадык жана аларды географиялык жактан жакын жайгашкан европалык калктар, жана ошондой эле башка тандалган калктар менен салыштыргандагы окшоштуктарын жана айырмачылыктарын аныктадык. Алынган маалыматтар Кыргызстандын жашы чоң адамдардын арасында ортодонтиялык диагностиканы жана дарылоону олуттуу жакшыртууга жана колдоого мүмкүндүк берет.

3.4 Телерентгенография ыкмасын колдонуу менен тиштемдин бириккен аномалияларын диагностикалоо жана дарылоонун натыйжалуулугун көзөмөлдөө. Мезиалдык окклюзия – бул ылдыйкы жаак

жогорку жаакка караганда алдыга бир аз чыгып жайгашкан тиштем аномалиясынын бир түрү. Натыйжада, ылдыйкы урчук тиштер жогорку урчук тиштерди жаап калат жана бул тиштердин нормалдуу жабылышын бузат. Мындай тиштем тубаса же кийинчерээк пайда болгон болушу мүмкүн жана көп учурларда бул абал сүйлөөнүн (кептин) бузулушу, чайноонун кыйындашы жана эстетикалык дискомфорт менен коштолот. Коррекциялоо ортодонтиялык дарылоону, ал эми оор клиникалык көрүнүштөрдө хирургиялык кийлигишүүнү талап кылат. Тиштем аномалияларын дарылоо жана оңдоо үчүн алынуучу (съемный и несъемный) жана алынбаган аппараттар жана дарылоонун башка методдору колдонулат. Дарылоо өспүрүм курактагыларда бир же бир нече этапта жүргүзүлөт. Дарылоонун ийгилиги – бул тиштем патологиясын туура мөөнөттө түздөө жана узак мөөнөттүү туруктуу натыйжаларга жетишүү. Колдогу илимий маалыматтар, мезиалдык окклюзияны (мезиалдык тиштемди) ортодонтикалык эрте дарылоо жаактардын жана тиштердин туура абалын жаак-беттин скелетинин өсүшү активдүү жана таасирге ийкемдүү болгон бала курактан баштап калыптандырууга багыттала тургандыгын көрсөттү. Мындай дарылоо ыкмасынын натыйжалуулугу жогору болуп, келечектеги олуттуу аномалиялардын өнүгүү коркунучун азайтат.

III класстагы тиштем аномалиясы жана тескери урчук тиштердин жабылуусу менен ооруган бейтаптын клиникалык дарылоо учурун сунуштайбыз.

Бейтап клиникага: ылдыйкы жаактын өтө көп чыгышы, беттин эстетикасына канааттанбоо, тиштемдин бузулушу, чайноодогу кыйынчылыктар, тиштердин жана бет профилинин көрүнүшүнө канааттанбаган даттануулары менен кайрылды. Оорунун анамнезинде аномалия адатта акырындап өсүп, туруктуу тиштердин чыкканынан кийин да даана билине баштаган.

Бейтапка стоматологиялык текшерүү, контролдук-диагностикалык моделдерди анализдөө, ортопантомография, беттин сүрөттөрү жана ооз ичинин фотосүрөттөрү, телерентгенографияны камтыган баштапкы комплекстүү изилдөө жүргүзүлдү. Клиникалык жана кошумча изилдөө ыкмаларын талдоонун негизинде: тиш катарларынын мезиалдуу окклюзиясы, сагиталдык тескери ажырым диагнозу коюлду. Капталдык ТРГнын (телерентгенографиянын) анализи үстүңкү жаак баш сөөгүнүн мейкиндигинде туура жайгашканын, ал эми астыңкы жаак баш сөөгүнүн негизине салыштырмалуу алдыга жылган абалындагы мезиалдуу тиштем (прогения) байкалганын көрсөттү. Телерентгенографиялык талдоо Штайнер ыкмасы боюнча жүргүзүлдү (3.4.1-сүрөт).

Бейтапка биз модификациялаган, хирургиялык кийлигишүүсүз колдонулуучу механикалык таасир этүүчү Брюкль аппараты менен

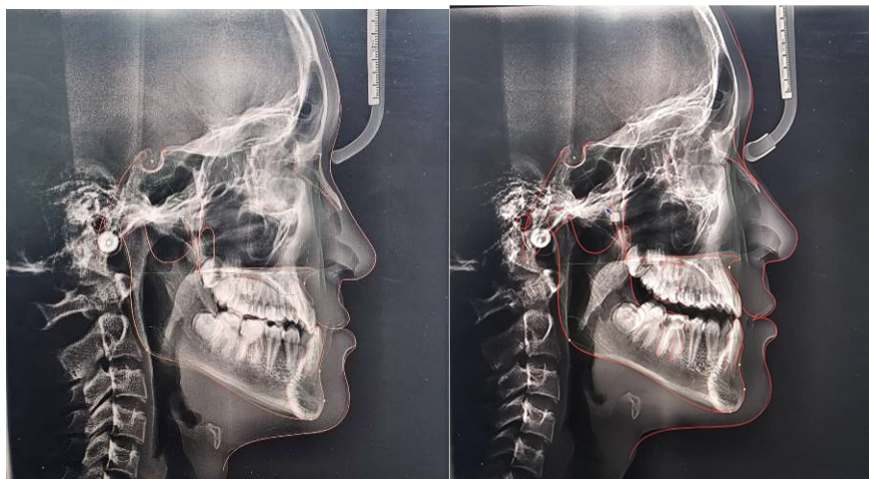
ортодонтиялык дарылоону камтыган дарылоонун төмөнкү этаптары сунушталды.

1. Бейтап менен ортодонт жана терапевт врачтар биргелешип консультация өткөрүп, дарылоо планын түзүү.

2. Туруктуу чайнаткыч тиштердин анатомиялык формасын калыбына келтирүү максатында ооз көңдөйүн терапевтикалык санациялоо.

3. Ортодонтиялык пландоо, жаактын туура позициясына механикалык таасир этүүчү модифицирленген, алынбай турган Брюкль аппаратын жасоо.

4. Аппаратты күн сайын активдештирүү. Бул этапта тиштерди түздөө, тиш катарларынын формасын нормалдаштыруу жана алардын шайкештигин түзүү жүргүзүлдү.

3.4.1-сүрөт – Штейнер боюнча ТРГ анализи, дарылоого чейинки жана кийинки.

3.4.3-сүрөт – Бейтаптын дарылоого чейинки тиштеминин көрүнүшү.

3.4.4-сүрөт – Дарылоонун планы жана этаптары.

3.4.5-сүрөт – Дарылоодон кийин.

Дарылоо мезгилинде үстүнкү жана астыңкы урчук тиштердин жайгашуусуна өзгөчө көңүл бурулду. Үстүнкү тиштердин учу астыңкыларды болжол менен таажынын (коронканын) $1/3$ бөлүгүнө (вертикаль боюнча 2-3 мм) чейин каптап турат. Урчуктардын ортосунда (1-2 мм) кичине горизонталдык ажырым сакталып турат. Үстүнкү каптал тиштер (премоляр жана молярлар) астыңкы тиштер менен Энглдин I классына ылайык капталышы керек – үстүнкү биринчи моляр астыңкы биринчи молярга салыштырмалуу бир аз алдыда жайгашат. Бул этаптын узактыгы 4 айга созулду. Төрт айдан кийин тиштердин өз ара катышы нормалдуу абалга келтирилди (3, 4, 5-сүрөттөрдү караңыз).

Ортодонтикалык дарылоо аяктагандан кийин бейтапка кайрадан телерентгенография анализи, көзөмөл-диагностикалык моделдер, ортопантомограмма жана жүздүн каптал проекциясындагы фото-сүрөттөрүн камтыган диагностикалык изилдөөлөр жүргүзүлдү.

Дарылоонун жалпы узактыгы 4 айды түздү. Цефалометриялык көрсөткүчтөрдү дарылоого чейинки жана кийинки мезгилде салыштыруу, тандалып алынган дарылоо ыкмасы бул бейтапта жаактардын жана окклюдиялык өз ара байланыштарын гана калыбына келтирбестен, беттин жумшак ткандарынын профилин да жакшыртууга мүмкүндүк бергенин көрсөттү.

Ошентип, жаак сөөктөрүнүн өсүшү толук аяктай элек бейтаптарда скелеттик аномалияларды дарылоонун ортодонтикалык ыкмасы болуп эсептелет жана ортодонтикалык дарылоонун баштапкы этаптарында эле каалаган эстетикалык натыйжага жетүүгө шарт түзүп, тиштердин туура окклюдиясын түзөт.

КОРУТУНДУ:

1. Ош шаары боюнча тиш кариесинин таралуусу 89,8%, ал эми тиш кариесинин интенсивдүүлүгү изилденген топто КПУ=2,90ду (К-2,25, П-0.27, У-0.38) түздү. Айыл аймактарында 90.7% жана КПУ=2.07 (К-1,58, П-0.25, У-0.24) катышты түзгөн. Гигиеналык иш-чараларды өткөрүүгө муктаждык 33,6% ды жана айыл аймагы боюнча 40,4% ды түздү.

2. Ортодонтиялык патологияны изилдөө учурунда 1600 баланын ичинен 736сына (46%) ар кандай тиш жана тиштем аномалиялары диагнозу коюлду. Айрым тиштердин абалынын аномалиялары 265 балада табылды. Дисталдык окклюдия 118 балада, түз тиштем – 88 балада, Терең резецтик тиштем – 81 балада, мезиалдык окклюдия – 66 балада, трансверзалдык окклюдия – 59, ал эми Вертикалдык дисокклюдия – 59 балада аныкталды. Ош облусунда чоң кишилер арасында ортодонтиялык патологиянын таралуусу 77%ды түздү. Энглдин

классификациясы боюнча I класстагы аномалиялар 326 (69%) кишиде, Энгль боюнча II класстагы аномалиялар – 104 (22%) изилденгендерде, ал эми III класстагы аномалиялар – 42 (9%) учурду түздү. Маалыматтар боюнча балдарда да, чоңдордо да ортодонтиялык патологиянын жогорку таралышы көрсөтүлгөн. Бала кезинде жетишсиз же кеч дарылоо чоң кишилердин бузулушуна алып келиши мүмкүн. Системалык алдын алуу, эрте диагноз коюу жана ортодонтиялык жардамдын болушу зарыл. Тиш-жаак аномалияларын алдын алуунун жана дарылоонун региондук программаларын иштеп чыгуу, ошондой эле үзгүлтүксүз профилактикалык кароолорду жүргүзүү, өзгөчө балалык куракта актуалдуу жана негиздүү чара болуп саналат.

3. Телерентгенографиянын анализине ылайык, штайнердин нормасынан бир аз айырмачылык үстүңкү жаактын артка эңкейишин жогорулатуу тенденциясында байкалган. Нормалдуу окклюзиясы бар кыргыздар үчүн бир аз чыгып турган жогорку жаактары мүнөздүү, (Штайнердин нормаларынан ашкан ANB $2,6^{\circ}$ бурчу тиштөө классынын басымдуулугун көрсөткөн). Кыргыз этносунун өкүлдөрүнүн алдыңкы тиштеринин кыйшаюу бурчу европеоиддик расанын нормаларына жакын болгон.

4. Тиштем аномалиялары калыптанып жаткан балдарды комплекстүү дарылоодо кыргыз калкына мүнөздүү ТРГ көрсөткүчтөрүн жана биз иштеп чыккан ортодонтиялык аппараттын модификациясын колдонуу дарылоонун жана жандандыруунун мөөнөттөрүн оптималдаштырууга мүмкүн.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

1. Ош облусунда стоматологиялык жана ортодонтиялык патологиянын таралышы жана интенсивдүүлүгү жөнүндө алынган маалыматтарды медициналык стоматологиялык жардамды уюштурууда колдонуу сунушталат, бул калкка стоматологиялык жардамды жакшы пландаштырууга мүмкүндүк берет.

2. Телерентгенография жаак-бет аномалияларын дифференциалдык диагностикалоонун жана ортодонтиялык дарылоону пландаштыруунун алдыңкы сабында турат жана Кыргызстандын стоматологиялык клиникаларына кеңири киргизүү сунушталат.

3. Телеентгенография киргизүү сүрөттөрдү изилдөө (цефалометрия) натыйжаларын чечмелөөгө мүмкүндүк берет. Сагитталдык, вертикалдык жана трансверсалдык жаак катышын баалоо; баш сөөктүн, гнатикалык жана тиш-альвеолярдык патология деңгээлин бөлүп көрсөтүү; тиш менен тиштин катышын талдоо; бет скелетинин түзүлүшүн жумшак ткандардын контурлары менен салыштыруу.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. **Омурбеков, Э. О.** Особенности диагностики и лечения патологии прикуса (мезиальная окклюзия) [Текст] / Е. О. Омурбеков, И. М. Юлдашев, С. К. Жоробаев // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. - Новосибирск, 2023. - № 11-3 (86). - С. 70-73; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=56113780>

2. Обоснование профилактической составляющей в государственных программах страхового обеспечения детей и школьников [Текст] / [И. М. Юлдашев, Е. О. Омурбеков, А. Т. Рахманов и др.] // Актуальные вопросы стоматологии детского возраста. VII Всеросс. научно-практич. конф. с междуна. уч.: сб. науч. статей. – Казань, 2024. – С. 331-339; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=60385794>

3. Диетические предпочтения и потенциальное влияние на заболевания твердых тканей зубов у школьников Ошской области Кыргызской Республики. [Текст] / [Е. О. Омурбеков, З. У. Минбаев, Р. А. Тыналиева и др.] // Бюллетень науки и практики. – 2024. – Т. 10, № 9. – С. 280-286; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=69210494>

4. Ош облусунун бийик тоолуу региондорунда ооз көндөйүнүн негизги ооруларынын таралышы [Текст] / [Э. О. Омурбеков, З. У. Минбаев, А. Т. Турсунов и др.] // Известия вузов Кыргызстана. – 2024. – № 2. – С. 68-70; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=77158630>

5. Ош облусунун тоолуу жашоочуларынын ооз ооруларына таасир эткен тамактануунун мүнөзү, башка факторлору жөнүндө билим деңгээли [Текст] / [Э. О. Омурбеков, З. У. Минбаев и др.] // Известия вузов Кыргызстана. – 2024. – № 2. – С. 64-67; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=77158628>

Омурбеков Эсенбек Омурбековичтин «Ош облусунун материалдары боюнча тиштенүү патологиясы дартын аныктоо жана дарылоо (мезиалдык окклюзия) жыштыгы, өзгөчөлүктөрү» деген темада 14.01.14 – стоматология адистиги боюнча медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын
РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: тиш-бет системасы деформациялар (мезиалдык окклюзия), Телерентгенография - көрсөткүчтөрүн колдонуу менен комплекстүү дарылоону көзөмөлдөө.

Изилдөөнүн объектиси: Ош облусундагы жаш балдар жана өспүрүмдөрдөгү негизги стоматологиялык оорулардын таралышы, интенсивдүүлүгү, структурасы, тиштердин абалынын бузулушунун жыштыгы жана өзгөчөлүктөрү, жаактардын катышы, тиш жаак аномалиялары боюнча изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын келечектүү талдоо жана телерентгенографияны талдоо методун колдонуу менен дарылоонун натыйжаларын контролдоо менен модификацияланган методду колдонуу менен ортодонтиялык дарылоону алган 50 баланы клиникалык изилдөө (Штейнер боюнча).

Изилдөөнүн предмети: Изилдөөнүн предмети: стоматологиялык оорулардын таралышын, интенсивдүүлүгүн, түзүмүн, тиштин жайгашышынын бузулушунун жыштыгын жана мүнөздөмөлөрүн, жаак катышын аныктоо, Ош облусундагы жаш балдар жана өспүрүмдөрдөгү дентоальвеолярдык аномалиялар, клиникалык лабораториялык, радиологиялык диагностика, дарылоо натыйжаларын изилдөө.

Изилдөөнүн максаты. Заманбап диагностикалык методдорду жана ортодонтиялык дарылоонун модификацияланган комплексин колдонуу менен окклюзия аномалиясы (мезиалдык окклюзия) диагностикасын жана дарылоону жакшыртуу.

Изилдөө методдору жана аппараттары: стоматологиялык абалды изилдөө, клиникалык-биохимиялык, нурлануу ыкмалары, телерадиографиялык анализ, статистикалык маалыматтарды компьютерде иштетүү.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы. Биринчи жолу Ош облусунда жашаган балдардын жана өспүрүмдөрдүн жаак-бет системасынын негизги стоматологиялык ооруларынын таралышы жана интенсивдүүлүгү, ортодонтиялык патологиянын абалы боюнча маалыматтар алынды. Балдар жана өспүрүмдөр арасында ортодонтиялык дарылоо жана профилактикалык иштерди жүргүзүү зарылчылыгы аныкталды. Телерентгенография ыкмасын колдонуу менен ортодонтиялык пациенттерди изилдөөнүн комплекстүү ыкмасы колдонулган.

Колдонуу боюнча сунуштар. Кыргыз Республикасынын стоматологиялык клиникаларында колдонулат.

Колдонуу чөйрөсү: балдардын ортопедиялык, ортодонтиялык стоматология жана бет-жаак хирургиясы.

РЕЗЮМЕ

диссертации Омурбекова Эсенбека Омурбековича на тему «Частота, особенности диагностики и лечения патологии прикуса (мезиальная окклюзия) по материалам Ошской области» на соискание ученой степени кандидата медицинских наук 14.01.14 – стоматология

Ключевые слова: зубочелюстная система, деформации (мезиальная окклюзия), контроль комплексного лечения с применением ТРГ- показателей.

Объект исследования: проспективный анализ результатов исследований по распространенности, интенсивности, структуры основных стоматологических заболеваний, частоты и особенностей нарушений положения зубов, соотношения челюстей, зубочелюстных аномалий у детей и подростков Ошской области и клиническое исследование 50 детей, получивших ортодонтическое лечение с применением модифицированного метода с контролем результатов лечения с применением метода анализа телерентгенографии (по Штейнеру)

Предмет исследования: определение распространенности, интенсивности, структуры основных стоматологических заболеваний, частоты и особенностей нарушений положения зубов, соотношения челюстей, зубочелюстных аномалий у детей и подростков Ошской области, изучение клинико-лабораторной, лучевой диагностики, результатов лечения.

Цель исследования. Совершенствование диагностики и лечения нарушений прикуса (мезиальной окклюзии) с использованием современных методов диагностики и модифицированного комплекса ортодонтического лечения.

Методы исследования и аппаратура: изучение стоматологического статуса, клинико-биомеханические лучевые методы, анализ телерентгенографии, статистическая обработка.

Полученные результаты и их новизна. Впервые получены данные о показателях распространенности и интенсивности основных стоматологических заболеваний челюстно-лицевой области у детей и подростков, состояние ортодонтической патологии, проживающих в Ошской области. Определена потребность в ортодонтическом лечении и в профилактической работе среди детей и подростков. Применен комплексный метод обследования ортодонтических пациентов с применением метода телерентгенографии.

Рекомендации по использованию: для применения в стоматологических клиниках Кыргызской Республики.

Область применения: детская ортопедическая, ортодонтическая стоматология и челюстно-лицевая хирургия.

SUMMARY

dissertation work by Esenbek Omurbekovich Omurbekov on the topic «Frequency, features of diagnostics and treatment of bite pathology (mesial occlusion) based on the materials of Osh oblast» for the degree of candidate of medical sciences in the specialty 14.01.14 – dentistry

Key words: dentofacial system, deformities (mesial occlusion), control of complex treatment using TRG indicators

Object of study: prospective analysis of the research of prevalence, intensity, structure of the main dental diseases, frequency and features of dento-mandibular anomalies in children and adolescents of Osh oblast and a clinical study of 50 children who received orthodontic treatment using a modified method with the control of treatment results using the method of teleroentgenography analysis (according to Steiner).

Subject of study: determination of prevalence, intensity, structure of the main dental diseases, frequency and peculiarities of tooth position disorders, jaw ratio, dento-mandibular anomalies in children and adolescents of Osh oblast, study of clinical and laboratory, radiation diagnostics, treatment results.

Purpose of the work. Improvement of diagnostics and treatment of bite disorders (mesial occlusion) using modern diagnostic methods and modified complex of orthodontic treatment

Research methods and equipment: study of stomatological status, clinical and biomechanical radiation methods, analysis of teleroentgenography, statistical processing of data on computer.

The results obtained and their novelty. For the first time data on the prevalence and intensity of the main dental diseases of the maxillofacial region in children and adolescents, the state of orthodontic pathology living in Osh oblast have been obtained. The need for orthodontic treatment and preventive work among children and adolescents was determined. The complex method of examination of orthodontic patients with the use of teleroentgenography (TRG) method was applied. The data on the effectiveness of TRG application against the background of complex treatment are presented.

Recommendations for use: use in dental clinics of the Kyrgyz Republic.

Scope: pediatric orthopedic orthodontic stomatology and maxillofacial surgery.

Кагаз форматы 60 x 90/16. Көлөм 1,5 п.л.
Офсеттик кагаз. Тиражы 50 экземпляр.
«Соф Басмасы» ЖЧКсында басылган
720020, Бишкек, Ахунбаева көч, 92